

KERTINĖ PARAŠTĖ

Ne visada saulė šviečia

Iš tiesų ji šviečia, bet ne visada ją matome dangiuje. Todėl, kaip himne nurodoma — iš praieities semiamės stiprybės. Bet ką tu, žmogau, su ta praieities stiprybe darysi, kai likimo smūgiai dažnai yra stipresni už tavo atsparumą. Kai lemtis, varoma aklo atsitiktinumų energijos, ūmai paklaša tau koją, ir esi išmušamas iš rikiuotės. Arba, jei esi maža valstybė, galingas kaimynas užsigėdžia tave „išvaduoti“ iš pavojingos ligos — per didelio nepriklausomumo.

Gal dėl to ką nors didvyriškai ir darai. Tačiau dažniausiai: išgyveni neteisybės ir smurto gėla, matai nepastovų, brutalių santykiavimą tarp tautų ir žmonių, pajunti aklos lemties galią.

„Politikoje, kaip ir gyvenime, niekad nieko nėra tikro“, sako mano pašnekovė Minerva, kuri retai dėl ko nors rimtai jaudinasi.

Ji teisi. Ji ramiai žiūri pro langą. Ką tik saulė švietė. O dabar, nei iš šio, nei iš to, dangus gresmingai niaukiasi. Negi ims lyti? O aš sutariau su ja — lakių troškimų įkvėpėja — važiuoti į žirgų lenktynes. Retai aplankau hipodromą. Santa Anitoje buvau tik prieš gerą pusmetį. Naujai apvarkytame Hollywood' o parke — prieš keletą metų. Ten lenktyniauja nauji žirgai. Keli jauni žokėjai. Hollywood' o hipodromas yra Ingelwood' e, šalia gražaus apskrito Forumo, kur profesionalai žaidžia krepšinį. Žodžiu, puošnu, erdvu. Laineriai čia pat dešinėje leidžiasi į LAX aerostą — irgi spektaklis, žiūrint pro žiūronus.

Kelis mėnesiai iš eilės diena diena saulė plieskė. Be jokių išimčių. O dabar, visai be reikalo, saulė pasiduoda lietingai išimčiai. Aš mėgstu lietaus muziką. Bet ne dabar, tik ne dabar... Liūdnam spoksau pro langą. Ten mano lauktoji diena sumirks lietuje. Nesąmoningai klausiu: „Kas yra Kornevilis?“ Minerva tyli. Tarp pirštų sukaloja pieštuką. Po kurio laiko ji atsako: „Nemanau, kad tai žirgo vardas. Tegaliu pasakyti, kas yra Saksapilis.“ Jaučiu jos užuojautą man. Kaip ir aš, ji nesąmoningai žaidžia žodžiais. Dėl visa ko sakau: „Tai juk seksapilis.“ Ji iškilmingai ištiesia ranką, rodo: „Ne! Tai sakų pilis tolimoje Saksonijoje.“ Žiūrėk, kaip lengvai suvarė mane į saksofono raga.

Negi dabar turiu galvoti apie tolimą sakų pilį, kai ši diena už lango pavirto šlapia mazgote. Bet taurioji Minerva neatsileidžia. Ji savo ruožtu klausia: „Ar tu žinai, kas yra Eupalinos?“ Skamba graikiškai. „Nemanau, kad žirgo vardas“, sakau. „O ne, protuoli. Eupalinos yra architektas, antikoje genialus puikiausių pastatų, ypač šventovių kūrėjas. Kaip ir kiekvienas nepaprastas žmogus, jis sugebėjo filosofuoti. Jam atrūdė, kad žmogaus kūnas yra tobuliausia konstrukcija, tiksliau, instrumentas. Taip — kūnas, kaupiantis labai daug galių žmogui pasireikšti. Eupalinos kas rytą meldavosi savo kūnui, prašydamas, kad suteiktų dvasiai stiprybės. Paskaityk Paul Valery dialogą „Eupalinos“, kuriame Platono stiliumi Sokratas šneka su Fedru. Įsitikinsi, kokią reikšmę žmogui turi kūrybingumas“.

Lietus neatlyžo. Besidairydamas pro žiūronus, pamačiau toli už hipodromo kiemuose iškabinčius sušlapusius skalbinius. Vadinasi, tą dieną nepasisekė ir skalbėjoms. Ten ir pakibo mūsų nuotaka, drauge su šlapiais vyriškais marškiniais.

Pabaigai tegaliu naiviai pasakyti: ne visada šviečia saulė — tiek politikoje, tiek gyvenimo buityje. Bet tai niekis lyginant su tuo, kas dedasi pasaulyje.

Būtinai reikės perskaityti minėtą Sokrato ir Fedro pokalbį. **Pranas Visvydas**

Taigi ir vėl suvarė mane į raga. Dargi filosofiską. O laukę jau pliaupia kaip reikiant. Imu pirmą. Ati panašią dieną prieš daugelį metų vandenyne pakrantėje įrengtame hipodrome Del Mar, netoli San Diego. Kai atvažiuau su savo bičiuliui Stasiu, ten švietė saulė. Buvo ir Stasio ištikimoji Petronelė. Atsisėdome patogioje tribunoje po stogu. Per patį vidurį. Viskas matyti puikiausiai. Ir išėjimo anga. Ir karališkas trimitininkas, skelbiantis naujų lenktynių pradžią. Ir žirgų lėtas paradavimas. Ir jų riskojimas. Ir zovada apšilimui. Ir poniška teisėjų karieta. Ir starto vartai. Tik veizėk, kiek širdis trokšta. Ir tų lenktynių net devynios. Maždaug kas pusvalandį, su jaudinančiais finišais, kai žiūrovai jau ne sėdi, o stovėdami šaukia: „Come on, baby-boy, come on! You will make it!“

Būčiau Katiliškis, aprašyčiau įdomiau. Dabar tik pasiguosiu, kad tą malonų reginį tada suardė lietus. Dangus apsiniaukė ir emė lyti. Be perstojo. Po kelių bėgimų trakas virto bala. Nesisekė ir mūsų pasirinktiems žirgeliams. Stasio favoritas „Never too late“, į kurį jis buvo sudėjęs savo viltį atsilosti tai, ką buvo anksčiau prašvilpęs, atbėgo priešpaskutinis. O manasis 7-o numerio „Aladino pasididžiavimas“, į jį jamas garsaus žokėjo Pincay, neatbėgo, bet atšlubavo paskutinis. Kažkas atsitiko jo grakščiai priekinei kojai.

Lietus neatlyžo. Besidairydamas pro žiūronus, pamačiau toli už hipodromo kiemuose iškabinčius sušlapusius skalbinius. Vadinasi, tą dieną nepasisekė ir skalbėjoms. Ten ir pakibo mūsų nuotaka, drauge su šlapiais vyriškais marškiniais.

Pabaigai tegaliu naiviai pasakyti: ne visada šviečia saulė — tiek politikoje, tiek gyvenimo buityje. Bet tai niekis lyginant su tuo, kas dedasi pasaulyje.

Būtinai reikės perskaityti minėtą Sokrato ir Fedro pokalbį. **Pranas Visvydas**

Diplomatas Kazys Bizauskas ir Lietuva

JUOZAS MEŠKAUSKAS

• **Pranas Zundė. KAZYS BIZAUSKAS 1893-1941.** Antroji knyga. Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 1994. Spausdino „Draugo“ spaustuvė, 4545 West 63rd Street, Chicago, Illinois 60629. 430 puslapių, 12 fotografijų įtarpas. Kaina — 12 dolerių. Gaunama „Drauge“.

(Tęsinyi iš praėjusio šeštadienio)

Kazys Bizauskas buvo paskirtas pasiuntiniu ir igaliotu ministru į Angliją ir jis ten nuvyko 1928 m. gegužės 16 d. Dviem dienom vėliau, t.y. gegužės 18 d., tuometinis užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras nuvyko į Angliją, neva Anglijos užsienio reikalų ministro Neville Chamberlain kvietimas, bet Chamberlain sako, kad jis jo nekvieta. Tačiau Voldemaras su Chamberlain pasikalbėjimą turėjo ir buvo svarstyta lietuvių-lenkų problema. Pasikalbėjimas buvo nesėkmingas ir jis ministrą Chamberlain labai supykino. Anglijos ir Lietuvos santykiai buvę sugadinti daugiau negu metams. Anglų spauda buvo Lietuvai labai nepalanki ir kai kurie laikraščiai Augustiną Voldemarą vadino „enfant terrible“ (vaikas pabaisa). Kazio Bizausko darbas Anglijoje buvo komplikotas ir sunkus.

1929 metais Anglijoje įvyko vyriausybės pasikeitimai. Parlamento rinkimuose, vietoj konservatorių, laimėjo Darbo partija. Ministru pirmininku, vietoj konservatoriaus Stanley Baldwin, tapo darbietis J. R. MacDonald, ir Užsienio reikalų ministru, vietoj konservatoriaus A. N. Chamberlain, tapo darbietis A. Henderson. Keitėsi anglų-prancūzų santykiai ir prancūzų įtaka mažėjo Tautų sąjungos taryboje. Taip pat keitėsi anglų-rusų santykiai. Kazys Bizauskas rašo: „Priėjus prie klausimo, koks gali būti naujos vyriausybės nusistatymas link Lietuvos, tenka skirti du daly-

Kazys Bizauskas savo darbo kambaryje Lietuvos pasiuntinybėje Washington'e.

kus: Lietuvos vidaus padėtį ir Lietuvos užsienio situaciją. Negali būti abejonės, kad darbiečių sluoksniai nusistatę prieš dabartinį Lietuvos režimą. Kas dėl Lietuvos užsienio situacijos, tai galima tikėtis pagerėjimo“.

1929 m. rugsėjo 19 d. Augustinas Voldemaras iš visų pareigų buvo atleistas ir ministru pirmininku buvo paskirtas Juozas Tūbelis, kuris laikinai ėjo ir Užsienio reikalų ministro pareigas. 1929 m. lapkričio 8 d. Tūbelio vyriausybėje Užsienio rei-

kalų ministru buvo paskirtas dr. Dovas Zaunius.

Visiems tiems pasikeitimams įvykus, Kazio Bizausko darbas palengvėjo. Jis taip pat buvo paskirtas Lietuvos atstovu ir prie Olاندijos vyriausybės.

Lietuvos ir Anglijos santykiai gerėjo. Kazys Bizauskas tam padėjo labai daug pastangų. Tuometinėje politinėje Europos situacijoje Bizausko veikla Anglijoje buvo labai įdomi, komplikauta ir svarbi. Užsienio reikalų ministras Dovas Zaunius jį rėmė ir jo

veiklą vertino. Kazio Bizausko raportai ir Prano Zundės visų tų įvykių aprašymai ir komentarai yra labai įdomūs.

Lietuvos pirmosios nepriklausomybės laikotarpiu kai kurios problemos tęsėsi visą laiką, kaip, pvz., Vilniaus ir Vilniaus krašto byla, Klaipėdos byla, nesklaidumai ir nesutarimai su Vatikanu. Kazys Bizauskas visų tų problemų kelime ir rišime aktyviai ar mažiau aktyviai dalyvavo.

Lenkams okupavus Vilnių ir Vilniaus kraštą, santykiai su lenkais ir tarptautinėje plotmėje Vilniaus byla buvo visą laiką aktualūs. 1927 m. gruodžio 10 d. Tautų sąjungos tarybos posėdyje po ilgos Augustino Voldemaro kalbos Pilsudskis Voldemarą paklausė: ko jis nori, karo ar taikos. Taip pat viešai pareiškė, kad Voldemaras yra patologinis kasus, kuris vartoja argumentus, būdingus bepročių ligoninės įnamių mentalitetui. Voldemaras, žinoma, negalėjo atsakyti, kad jis nori karo. Jis pažadėjo taiką. Ir vėliau su lenkais taikos ir kitais lenkų keliamais klausimais buvo daug Hagos tribunole, Karaliaučiuje, Lugane ir kitų posėdžių, bet be rezultatų, nes lietuviai visus tuos klausimus rišo su Vilniaus problema.

Kazys Bizauskas pranešė, kaip buvo sužinojęs iš pačių anglų, kad anglai buvę palankūs Lietuvai. Tačiau anglai, turėdami gana aštrių problemų su prancūzais, kurie lietuvių-lenkų santykiuose palaikydavo lenkus, turėdavo nusileisti prancūzams. Bizauskas labai daug pastangų padėjo anglus palankiau nuteikti Lietuvai lietuvių-lenkų byloje. O tai nebuvo taip lengva, nes anglų reikalai taip pat rišosi su Lenkija, Rusija, Vokietija, Prancūzija ir kitomis valstybėmis.

(Nukelta į 4 psl.)

Prieš priėmimą pas Didžiosios Britanijos karalių 1929 metais (diplomatiniam korpusui privaloma apranga): Lietuvos pasiuntinybės Londone sekretorius J. Kajeckas, O. Kajeckienė, P. Bizauskienė, Lietuvos pasiuntinys Didžiąjai Britanijai Kazys Bizauskas.

TOKIA YRA ISTORIJA

*Žemyne buvom paskutiniai
Pagoniško pasaulio dinosaurai.
Dabar — kieta fosilija
Europos uoloje,
Kirsta, kapota,
Keikta ir krikštyta,
Kraujuojanti —
Gyva!*

*Tokia yra istorija,
Tokia poezija —
Be krikšto drabužėlių,
Nuoga.*

Kazys Bradūnas

Liepos šeštoji, diena, kada 1253 metais įvyko Mindaugo karūnavimas Lietuvos karaliumi, mūsų laikais, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, buvo paskirta visuotinė mūsų šventė: Lietuvos valstybės diena.

Kairėje — Karaliaus Mindaugo paveikslas (drobė, aliejus, auksas), nutapytas dailininkės Editos Nazaraitės, yra dovana Lietuvos ambasadai JAV Washington'e.

Šiame numeryje:

Liepos 6-ajai • Ne visada saulėta • Prano Zundės „Kazys Bizauskas“ (2) • „Praradimo sonata“ • Algimanto Suopio eilėraščiai • Broniaus Radzevičiaus pomirtinė knyga • Naujos „Mūsų krašto“ knygos • Stasės Klimaitės-Šimoliūnienės koncertas Los Angeles

Gytis Laukinis

PRARADIMO SONATA

I ŽALIOJI

Už lango vidurpavasario giedrumoj kunkulioja didmiestis. Oras apgaulingas — šviečia liepa primenantį saulę, medvilniniai debesėliai tokie kaip vėlyvą rugpjūtį, tik retkarčiais užpučia vėjas, atkeliavęs iš tolimos šiaurės. Vakar smarkiai lijo, o šiandien gretimų valstijų gresia viesulų pavojus. Bent taip per radiją pranešė. Vietinis dienraštis kažkodėl nustojo pranešinėti apie orus — turbūt nenori liaudies be reikalo gąsdinti, ar nepagrįstos vilties suteikti.

Dar vienas pavasaris — esu netikras dėl temperatūros, ypač vidų būdamas. Praeivių apranga spresti nepadedą — maišosi žieminiai švarkai, pirštinės, nuogos bambos, trumpos kelnės.

Užskleidęs užuolaidas, trisryk patikrinęs, ar neužrakintos durys, pasileidžiu žemyn tulpių pauosty. Debesys palengva traukiasi, paskui vėl buriasi.

Tikrinu kiekvieną lysvę — tulpės dar neišsiskleidusios, o narcizai nuo šalčio nukentėję. Teks traukti į parką, kuriame veikia šiltadaržiai — pati įstaiga vadinasi „konservatorija“, nors ten nerasi nei muzikos, nei jokių konservų. Yra tačiau bananmedžių, milžiniškais lapais gaudančių dirbtinį lietų, kuris nuo stogo protarpiais pūrkia. Bus gal ir azalijų.

Vienas autobusas, du traukiniai. Užbaigiu kelionę pėsčiom, nuo stotelės dar gerą pusvalandį praleidžiu, beklajodamas po apylinkę, vieną iš miesto turtingiausių — tik čia tulpės irgi nezydi. Pro langus matyti ištaigingi salonai, išpušti nematytų menininkų paveikslais bei antros rūšies skulptūromis. Nepaisant to, užėina noras, kad šeimnininkas ar šeimnininkė vidun pasikviestų — išgertumėm kavos, aptartumėm šiuolaikinį meną, užsigerus konjaku sušiltų visas pasaulis, ir būtumėm visi turtingesni. Einu toliau, pagyvenusių ažuolų apodinta gatve, o akiratyje jau spindi šiltadaržiai.

Žiemos metu konservatorijos prieangis tampa užuovėja vietiniams benamiams — bent dienomis gali čia atitirpti, sustingusius šnarius sušildyti. Šie nėra nė kiek panašūs į tuos, kurie miesto centre užkabinėja praeivius, prašydami išmaldos. Anaipol — šie benami — gamtos draugai atokiau užsilaiko, net viens su kitu nesišneka, į lankytojus nei akių nepakelia. Konservatorijos darbininkai juos toleruoja, šalčiausiomis dienomis kava pavaisina. Pavasariui atėjus, benamių nejučiomis išsiskirsto neatsisveikine. Jų šiandien ir nėra, tų miestietišku klajokliu.

Vidun įėjus, drėgme apsisrašo akiniai — jauku valandėlę pastovėti, per asmenišką miglą stebėti atsiveriantį tropikinį pasaulį. Stiebiasi kokoso medžiai, apvynioti vijokliais, figmedžiai, apelsinai, visi apsupti tiršto augmenijos ir juodžio lydinio saldžiai aitraus kvapo. Lyg uosto ir baltoji marmurinė statula, saugojanti fontaną, į kurį daug kas įmetęs po pini-gėlių — jos romėniška nosis turbūt jau pripratusi prie tiesiog nepakeliamo botaniko kvapo, nesiraito, nesimaivo. Bet ir nesišypso.

Šalia statulos konservatorijoj šiandien mažai žmonių lankosi, viešpatauja augalai, neapgauti iš garsiakabių grojamo paukščių čiulbėjimo. Tikram paukščiui čia būtų rojus, tik paukščiai apie konservatoriją nežino. Dar tulpių neradau.

Po palmių persikeliu pas paparčius — jiems paskirta atskira erdvė, kad būtų tarp savųjų. Pučia vėsenis oras, čiurlendamas kalba dirbtinis upeliukas. Ant laiptuko sėdi žaliai apsi-rengusi moteris, jauna, turbūt botanikos studentė (bent taip spėjau), lėtai piešia Pietų Amerikos rūšies papartį, ritmiškai protarpiais pakeldama galvą, gaudydama kiekvieno lapelio formos mandrybes. Ją stebiu iš tolo — nenoriu be reikalo trukdyti svetimo žmogaus, juolab dirbančio. Žalioji moteris dirba nesukubedama, lyg atsargi amatininkė, susiliejusi su paparčiu. Piešia paprastu pieštuku, paskui skirtingomis spalvomis siekia tobulos žalios spalvos, tai šviesina, tai tamsina. Sėlinu arčiau, bandydamas vaizduoti eilinį konservatorijos lankytoją — smalsiai dairausi, kelis žingsnius paeinu, sustojau, deduosi skaitas pakabintas etiketes, nekaltai žvilgtieriu Žaliosios kryptimis. Manęs nepastebi. Reikės įsi-drasinti, laikinai atidėti tulpių ieškojimo misiją, išeiti į pasaulį ar bent į kito žmogaus pasaulį, nors trumpam, keliom akimirkom pasidalinti kitu žmogum, įteisinti viens kito būvi. Nusigalvoju — užtektų šiuo atveju paprasto „labas“. Dar ilgai spoksau į paparčius, ruošiuosi šiltadaržio ramybę drumsti savo kvailiom užmačiom. „Kvailios, bet nekaltos“, raminu save, nieko baisaus. Esu nepavojingas. Nors jei

tą žinau tiktai aš pats, kokia iš to nauda? Užteks. Padėk, paparti.

— Kaip laikotės? — pradedu tuo neatsakytinu klausimu, kuriuo šiam mieste būdinga sveikintis. Lengva nustatyti, ar pašnekovas vietinis — jei ima išsamiai atpasakoti savo sveikatos sutrikimus, bėdas darbe ar šeimoj, jau galima spręsti, kad žmogus arba neilgai mieste gyvena, arba gal, kankinamas miestie-tiškos vienatvės, nežada praleisti progos kito ausį palenksti, nors trumpam gyvenimo našta kitam perduoti.

— Kaip laikotės? — tuo pačiu klausimu atsako Žalioji. Geras ženklas — sugavus sviedinį, atmeta tiesiai man. Lygus žaidimo laukas.

— Gražiai piešiat, — geresnės pastabos nesugalvojęs, sumurmuro. — Nuostabios spalvos, lyg nuotraukoj.

— Ilgai stengiuos, — atsako Žalioji, be-matant iš to žmonių luomo, kuriam sunku priimti pagyrimą, kad ir kuklesnį ir nebūtinai nuoširdų. Ji piešia toliau.

— Dovanokit už sutrukdymą, — nevyku-siai pradedu atsiprašinėti. — Išvydus tikrą meną, sunku jo neįvertinti, — dar prim'u komplimentą.

— O, čia nieko, — sušnabžda Žalioji, brauk-dama pirštais per plaukus, — Menkniekis.

— Na, sėkmės, — palinkiu, kvailiai į laik-rodį pasižiūrėjęs, lyg būtumėm ilgesni laiką šnekęs, lyg aš kur nors skubėčiau.

— Dėkui, — atsako Žalioji, akių nuo savo eskizo nepakėlus, nors buvo jau baigusi piešti. Nusisukdamas pastebiu, ar gal įsivaizduoju, jos švelnią šypseną.

Dingsta iš gyvenimo dar viena nesugrąži-nama akimirka. Persikeliu pas kaktusus. Jiems dar ne laikas žydeti, pasitenkina spyg-liais grasinimu, nors čia nėra ko atbaidyti. Sausumas jaukešnis, negu pas paparčius dvelkiantį drėgmė. Iš pasaulio dykumų suvesti vienon lysvėn kaktusai nenustoja savisaugos instinkto, viens kito per arti neprisileidžia, pastoviai budi, tik nenujaučia, kad gretimam šiltadaržiui teka vanduo, kuris paparčius gaivi-na, kitokį gyvenimą suteikia, ne tokį plėšrų, kovingą.

Tuo ir baigiasi tulpių ieškojimas — teks pasitenkinti paparčiais ir kaktusais. Turbūt per anksti atsiradau — kad ir šiltadaržis, bet nenugali gamtos nustatyto laikrodžio, kuris nulemia gimimą, žydėjimą ir mirtį. Primena, kad čia tau ne Olandija. Dar reikės laukti. Žadu narcizus belaitančio darbininko pasi-teirauti, ar nebūs šimet tulpių, bet apsigalvoju, nutariu geriau netrukdyti žmogaus klausimai, kuriais ji greičiausiai kankina ne vienas lankytojas. Laiko negaišina, bet erzina, visai be reikalo pertraukia ramio momento vienat-ve.

Ruošiuosi išeiti, stabtelėju ties fontanu, at-sisveikinu su statula, kuri dar vis tyli, ir per dvigubas duris ir benamių priegarbį traukiu laukan. Per žolę nubrendu prie Schillerio paminklo, prisėdę parūkyti, tolimesni įėjimą spręsti. Po poeto kojom vysta gėlių puokštė, lelijos kažkokios. Bandau įsivaizduoti, kaip sena vokiečių susikūpinusi ankstyvą rytą lenkiasi prieš žalvarinį dainių, jam lelijas ir garbę atiduoda, po nosim atmintinai šnibžda jo eiles, nusisuka, ir švelniais, bet senais žingsniais grįžta pensininkės gyveniman. Prae-is dar viena diena, ji vėl savo darželį laistys, o paskui išsisės.

Rausiuos kišenėse, ieškau degtukų. Keikiu save, kad nerandau, juk civilizuitas žmogus ugnį kartu su savim nešioja, urve nepalieka. — Gal reikia ugnies? — teiraujasi girdetas balsas. Žalioji. Nelaukdama atsakymo, jau siū-lo beliepsnojantį žiebtuvėlį, tokį, kuris, vėjo ne-užpučiamas, pavojingai atrodo.

— Būtų ne pro šalį, — sušvepluoju per ci-garete, dėkingai priimdamas siūlymą, o Žalioji iš pakelio išsitraukia vieną ir sau. Skir-tumas, kad jos be filtro.

Vienu grakščiu švystelėjimu prisėda, iš kuprinės išsitraukia sąsiuvinį, atverčia kelis puslapius ir pasididžiudama man rodo.

— Galvoju, norėtumėt pamatyti užbaigtą darbą, — su šypsena ir savimi pasitikinčiu balsu sako Žalioji.

— Iš tiesų, — sutinku aš, karščiškai ban-dydamas tinkamą pastabą sugalvoti. Apie meną nelabai daug žinau, išskyrus prancūzų impresionistus, gal ir Van Gogh. — Primena Monet vandens lelijas, — lyg rimtai pagalvojęs dėstau. — Spalvos niuansai itin panašūs. Tik papartis ne Prancūzijoje.

Tikiuos, kad tai nors kiek nuoširdžiai nus-kambėjo, bet abejoju, ypač kai Žalioji ima juoktis, o paskui kosėti.

— Kritikas atsirado, — ji toliau juokiasi. — Nesugebu geriau sugalvoti, — prisipa-žįstu, imu ir pats juoktis, nors man tai nebai-

Algirdas Kyzikas

Laukimas, 1994
Grafika, tušas
8" x 5"

siai juokinga.

— O jums Monet patinka? — rimčiau nusitei-kusi klausia Žalioji, braukdama plaukus taip, kaip braukė šiltadaržį, Algirdas pagyrimą.

— Man Van Gogh labiau prie širdies. Gal esat matę jo „Poetų sodą“? Meno muziejuje kaba. Nuostabus olandų talentas.

(Įsivaizduoju, kad Žalioji geria tą olandišką alų žaliuose buteliukuose.)

— Nežinau, — švelniai nesutinka ji. — Sunku rimtai vertinti ausį pjaustytoją. Kad ir dailininkas būtų.

Valandėlę patyliu, nelabai noriu į polemika leistis.

— Kad jam klausia visai nereikalinga buvo, tikriausiai tik trukdė kūrybai. Jei būtų akį išsidūręs, tai vienas dalykas, bet vienos ausies negaila.

— Anaipol, — pradeda įsikarščiuoti Žalioji. — Ar nesate matę Toulouse-Lautrec baletu šokėjų? Ant drobės įrašyta muzika. Tam reikia ausies, geriausiai dviejų, kad būtų stereo.

— Tokia modernizmo baisi kaina, — nutariu toliau į klampynę skęsti. — Jis buvo originalus. Šiom dienom niekas taip nedrįstų padaryti.

— Tai ir gerai, — atsidūsta Žalioji. — Žmo-nės turi pažinti savo ribas. Vienas reikalingas sąvokas patirti ir jas bandyti, visai kitas reikalingas jas peržengti, dargi iš dyko buvimo, nieko geresnio nesugalvoju.

Ji pradeda skambėti kaip vienas iš tų perdėtai populiarių psichologų, kurie savo prekes per radiją ar knygytus bando išplatinti. Jų knygos net kelerius metus tūno bestsellerių sąrašuose, ir dažna vidurinė amžių pasiekusi moteris jas ūmai išperka, tikėdamasi, kad kažkoks žodinis perliukas stebuklingai atitaisys kelių dešimtmečių priemiestietiško gyvenimo padarytą žalą. Kiekvienas iprotis, pasak tų psichologų, tampa yda, meilė iš tikrųjų gali būti kenksminga, juolab jei ji igalina kitą žmogų džiaugtis savo ipročiais, kurie gyvenimą įprasmina, bent tiem žmonėm, kurie daug džiaugsmo semiasi iš tos pačios kasdienybės, kurią tie psichologai vadina pilka, atimdami iš žmonių jų paskutines viltis.

Bet Žalijai galiu dar atleisti — turbūt ne-spėjusi dar gyvenimo kraičio sukrauti, nesu-kramčiusi kažkokios pernelg populiarios nuo-

monės, ją paprasčiausiai išspjaua, jau nekalt-bant apie virškinimą. Išstengs dar persiauklėti.

— Žinok, apie ribas daug kas šneka, bet ar tai neįteisinga neiškeptą vidurkiškumą? Kaip paskiausieji Holivudo šedevrai, kurie aukština kvailius ir istoriografijai vertus atseit jų žygdarbius?

— Ne visai, — atkerta Žalioji. — Ribos esti natūralios. Juk aiškiai pastebimos ribos tarp žemės ir vandens, gyvybės ir mirties, nakties ir dienos.

— O „prieblanda“? Ar „kai maišosi žemė su dangum“, kaip dėsto Senojo pasaulio prie-žodis? Ar „bedugnois kavos puodukas“, kurį nuolat restoranuose siūlo?

— Tai visai kiti dalykai. Kalbate apie kal-bą, o ne tikrovę.

Čia jau įžeidimas. Pirmasis prisipažinsiu, kad mano santykis su tikrove ne toks, koks būdingas normaliesiems žmonėm, tačiau niekad neabejojau savo blaivumu. Net girtas bū-damas neabejoju.

— Priklauso, kieno tikrovė, — tesugebu at-siliepti, dargi šiek tiek virpančiu balsu. — Kiekvienas isižiūri tai, ką nori pamatyti.

— Nebūtinai, — vienu žodžiu reikalą baigia Žalioji. Be tolimesnių aiškinimų duoda suprasti, kad nelabai nori toliau gilintis į tokias pirmokiškus filosofinius klausimus, bent ne su svetimu žmogum, parke po paminklu besėdint.

— Tai gal užteks, tuo tarpu, filosofijos ar mėgėjiškos psichologijos, ar kaip kitaip ją bevardintum, — pati išveda Žalioji, paleidusi nuorūką žemėn ir kaire koja ją gesindama. — Gal dar pasimatysim, — ji stojasi ir vėl plaukus brauko. — Rodos, jums šiltadaržiai patinka.

— Patinka, tik šiandien buvau užsispyręs tulpių susirasti. Labai nesieka.

— Dar per anksti. Kantrybės turėkit. Pava-sariu sunku pasitikėti.

— O ar kitais metų laikais galima?

— Žiema, — ūmai atsako Žalioji, vėl prisė-dama. — Dienos nesikeičia, o orai tik keliais variantais kritulius dovanoja: sniegas, lietus, kruša, vis vien tai vanduo, nesvarbu, ar tai pūga, liūtis ar lijudra. Tas pats pilkumas.

Bijau, kad ji nepridėtų „kasdienybės“. Jai neatleisčiau.

— Vis tas pats megtinis, šalikas, tos pačios pirštinės. Apranga galima pasikliauti, o ją dik-

tuoja žiema, — vėl ryžtingai baigia Žalioji, lyg iššaukianti mane su ja nesutikti.

— Todėl ir pavasario labai laukiau, — pri-sipažįstu. — Norėjau kažko naujesnio ar bent įvairesnio. Žinoma, kasmet vis tas pats, bet žmogus nenustoja vilties, kad gal ir atsiras kažkas neregėto. Kad ir nauja tulpių rūšis. Juk olandai visko sugalvoja.

— Baik jau apie tuos olandus, — nusijuokia Žalioji. — Kad tulpes sumaniai veisia, čia kli-mato nuopelnas, o ne žmogaus talento.

— O gal pačiai tulpės ar Heineken nepa-tinka, jei tokios nuomonės apie olandus esat? — nerimtai klausiu, o Žalioji įsižeidžia.

— Tulpės ir Heineken. Gėlė su alum lyginti, akiplėšiška. Tas pats, jei lygintumėt papartį su anglim.

— Atleiskit, aš visai nekaltai klausiau, ne-norėjau įžeisti, — skubu išsitytis. To man be-trūko. Žmogaus be šamojo, be lengvumo. Rim-to, kaip papartis rimtas augalas. Rimtas, bet primityvus. Primityvus, bet pastovus. Gal ir gerai.

— Neišžeidžiau, — gražiai meluoja Žalio-ji. — Mane tik erzina nepagrįsti kaltinimai. Aišku, kad patinka tulpės.

— Tai sakykit, kur jas rasti, — prašau aš, su tam tikru beviltiškuumu.

— Jau sakiau, kantrybės reikia. Jei ne ry-toj, tai gal poryt. Palauksite, pamatysite.

— Lauksiu, — tvirtai, Žaliosios pavyz-džiu, atsakau.

— Tai ir gerai, — pritaria pati Žalioji. — Ne viską kaip tik šiandien išvysite.

Ji vėl stojasi, ruošiasi iškelti. Kuprinę taisosi, krapštosi kišenėse. Ir vėl tuos plaukus brauko, šikart abiem rankom.

— Gal dar pasimatysim? — įstengiu iš-burbtelėti, sugadindamas šiaip gana piukų ty-lo momentą, kurį liudijo pavyzdinčiai tylus Schilleris.

— Visko gali būt, — valandėlę pagalvojus nusišypso Žalioji, nusišuka, ir nueina šiltadaržio link, prie jo trumpai sustoja, paskui pasuka į gretimą autobuso stotelę. Už stiklinio kampo ji dingsta, ir lieku vienas su Schilleriu, kuris toliau tyli. Tyliu ir aš.

Už daugiaaukščių leidžiasi saulė, bent taip spėju, nes jos nematau, bet jaučiu užeinantį šaltį, kuris norom nenorom primena žiemą. Sunku ją atsikratyti. Turbūt jau laikas toliau keliauti.

Sunkiai pasikeliu, ne taip grakščiai, kaip Žalioji, ir su Schilleriu ir jo gelem atsi-sveikinęs, per žolę einu, kantriai laukdamas ko nors naujo, kaip Žalioji man siūle. Todėl neskubu.

Prietemoj tuštėja parkas, šeimos su kryšk-taujančiais vaikais pavargę traukiasi, užlei-džia pėvas ir miškelius narkomanams, nepil-namečiams alkoholikams ar tik vienišiams klajotojams, kurie neskuba namo, aplamai nieku neskuba. Pasukiu paprūde, kur antys ruošiasi nakčiai, turbūt prisimindamos gerades jų penėtojas, kurios per dieną su jomis duona dalijasi. Ažuolai irgi vargsta, šešėliais ne-bežaidžia, taupo jėgas rytdienos kovai prieš pavasario vėjus, kurie nuo ežero atsiaučia. O po žiemos atsigauvanuti žolė primena Žaliją, kuri dabar kažkur autobusu važiuoja. Sėdi viena, žiūri pro langą, ir galvoja apie mane, ir galisi, kad ilgiau prie paminklo nepasiliko, ir lengvai atsidūsta, ir dairosi, ar nebūčiau irgi per stebuklą kažkur netoli jos prisėdęs. Umai įsitikins, kad niekad nebeapsimatysim, prie savo stotelės lėtai išlips, vėl viltingai ap-sidairys, paskui žingsniuos galvą nuleidusi į namus.

Malonu taip įsivaizduoti, tikrovę savo romantika atkiesiti. O tikrovė turbūt maždaug šitokia: Žalioji linkama namo važiuoja, protarpiais tyliai nusijuokdama, nesulaukia namo sugrįžti, kuomet galės visoms draugėms apekabinoti, apšnekėti tai kvailį, jei jos konservatorijoj kombinavusį. Visos smagiai, sveikai nusijuoks, pasidalins panašiais ispū-džiais, ir praeis dar viena pletkavągi diena, o aš dar vienas vaikščiosiu po aptemusį parką.

Vėjo gūsiav vis žvarbiau pučia, ir imu galvoti, kur susirasti užuovėją, kad nors trumpam apie tikrovę galėčiau pagalvoti, prieš grįžtant į guolį dar vieni neramiai nakčiai. Paskui vėl prasidės viskas iš naujo.

Dingteli mintis — nueisiu į tą pačią užėgą, kurioj kasdien po darbo kelias valandas praleidžiu, kurioj ne per švaru, nei per šviesu. Ten bus galima nusiraminti.

Ligi užėigos dar gabaliukas kelio — tenka praeiti turtingesnę apylinkę. Nebent šu-niuką vedinas, pestysis čia sukelia tarp vietini ūjitarimą, dar labiau, jei dairosi į architek-tūrą. Sukaupę turto, bijo ji prarasti, ir taip praleidžia dienas besirūpindami.

Palengva retėja rezidencijos, iš tolo girdėti iš turistinių užėgų sklindanti tranki muzika, viliojanti nevietinius pasigerti. Ypačiai gaila jūreivių, kurie būriais po miestą vaikštinėja, nesugalvodami geresnės vietos, kurion užsuk-ti, kišenės ištuštinti. Jie dar labai jauni.

(Kitos dvi dalys ateinantį šeštadienį)

Atvirai apie žmogų

Pomirtinė Broniaus Radzevičiaus knyga — „Žolė po šerkšnu“

PETRAS MELNIKAS

Nebuvo tikėtasi, kad po tiek žadančio rašytojo Broniaus Radzevičiaus mirties, po jo pagarsėjusio romano *Priešausrio vieškeliai*, dar atsirastų knygtė *Žolė po šerkšnu* (Vilnius: Varpas, 1994). Joje randame net 18 novelių, apysaką „Pumpuras“ (išspausdinta ir *Pergalėje*) ir Juttos Noak esė „Balsas iš tylos“ apie Broniaus Radzevičiaus gyvenimą ir jo asmenybės psichologiją. Apie šią mielą medžiagą norėtusi ką nors tikrai gražaus, ypatingo pasakyti, pagerbti brangų rašytoją, ištarusį labai atvirą žodį apie žmogų: kodėl jis taip nelaimingas. Ir su begalybe klūčių, atrodo, knyga sudaryta gan apgalvotai, pridėdant jai ir esė apie rašytoją, bet vis dėlto ji ne paties autoriaus sudaryta. Medžiaga buvo po mirties rasta ir skaitytojui pateikiama net be leidėjų bent trumpo paaiškinamo žodžio, kaip ir kokia atranka buvo padaryta, kaip buvo prieita prie sprendimo išleisti; mat kai kas, jaučiama, yra tik šikcai, gal medžiaga romanams?

Novelėse jaučiamas *Priešausrio vieškelio* Radzevičiaus. Kai kurios aprašo tik nuotaikas, tokias tikras, ypatingas nuotaikas žmogaus gyvenime. Pavyzdžiui, laidotuvėse to paties pavadinimo novelėje „Laidotuvės“; žiūrint bare ir užsalusius langus ir girdint melodiją („Melodija“); balandžio mėnesį žiūrint vogčią pro langą ir žaidžiančius vaikus paupy, geidžiant išgirsti saukiama savo vardą, kaip vaikystėje, bijant dabar senam būti pastebėtam („Balandis“).

„Balandis — kiek daug jis žada apie upės susispietusiems vaikams. [...] Aš žinau, aš prisimenu. Kaip džiugino pirmasis žolės akomas pievutė, kaip laukiau kažkada šio mėnesio. [...] vaikų balsai nuo upės. Ar ne mane jie tik kartais šaukia?“ (p. 120).

Džiugina įdomiai pagauti protagonistų charakteriai. Štai novelėje „Prieš kelionę“ vaikas, sunkiai dirbęs dvejus metus statybose, nešiojęs plytas, maišes cementą, rengiasi išvykti į didelį miestą studijuoti — „būti didesniu kaip yra“ tarp stiprių, paprastų darbininkų, tarp kurių jaučiasi lyg nesavas, ir išeina ryte beveik niekieno nepastebėtas. Novelėje „Sūkuryje“ negraži, ilganosė, neišlaikiusi egzaminų mokykloje mergaitė, praminta Balda Pabalda, po draugės pasakojimo apie jos meilės pasisekimus prie ežero eina į vandenį ir negilioji vieta paskesta, lyg to geidžianti...

„Kai tas sniokštimas liovėsi, gulelama ant dugno akmenėlių, per begalinį vandens skaidrumą išvydo debesis, valtį, draugę, kuri, tabaluodama kojomis, skaitė knygą, išvydo trobelę kalne. Tai buvo jos namai, nepaprastai ryškiai švystelėję atmintyje. Ša-monė, prieš užgesdama, akimir-kai nutvieskė juos neapsakomai skaidria savo šviesa“ (p. 125).

Rašytojui, „skaidri šviesa“, išeinant iš gyvenimo, yra lyg kažkas gražaus, ir jis tai dažnai vartoja. Taipgi „skendimas“ yra dažna jo raštų tema, primenantį tokio pobūdžio ir jo mirtį. Apie šią šviesą rašytojas yra daug kalbėjęs savo žmonai paskutinę savo gyvenimo dieną.

Apysakoje „Pumpuras“ iš pradžių vystoma įdomi tema. Profesorius Pumpuras, nors studijavęs Vokietijoje, nekenčia vokiečių, karą metu užplūdusių Lietu-va, naikinančių žydus ir žiauriai besielgiančių. Pumpuras nekenčia ir įvairių lietuvių, kolabo-

rantų, dirbančių vokiečiams ir ir Pumpurą erzinančių, kad apie jį jau užvesta ir byla.

Kai profesorius šeimą vokiečiai pradeda persekioti, ji papuola į jų areštą, o jis pats slapstosi, autorius pereina į keistą filosofavimą, kuris gan išblaško skaitytoją. Čia jaučiama daugelyje vietų lyg neapdirbta medžiaga, lyg geras juodraštis, ilgas išsiskaidymas, su daug painių filosofijų, kartais nieko bendro neturinčių su apysaka.

Gal autorius neturėjo laiko pastebėti, kad šios pažiūros ir gyvenimą (aš tikiu tuo, tuo ir tu) netik nelabai įdomu skaityti, bet jos ir šykščios vaizdingumu, kaip Nietzsche's filosofiniai raštai. Tai lyg mažiau literatūrinė Radzevičiaus dalis. Be to, apie ankstesnę, tik ką buvusią rusų sovietiską okupaciją nėra nei žodžio, lyg jos nebūtų buvę. Tas leidžia autoriui susikaupti į vieną temą: vokiečių brutalumą — ir tas jam gerai pasiseka. Be to, ši apysaka buvo rašyta sovietmečiu ir sovietinei spaudai, ir tokios temos joje buvo mėgiamos.

Štai Pumpuro pokalbis su keliais išsilavinusiais vokiečių kareiviais ir jo mintys apie vokiečius: „Visa jo povyza tiesiog dvelkė kažkokiu persisotinusiu antžmogišku žengimu — mažas karaliukas, kuriam duota teisė teisti ir žudyti. — Bet lazda turi du galus, pasakiau. — Istorija žino aibes nugalėtojų ir engėjų [...], jie išdvė savo bejėgiškumo tvaitę. [...] Jeigu moki žodžiu atmo-kėti už žodį, jie niekam neįpareigoja: jeigu jis su šiais žodžiais išlydėtų mane į kankinimo kamara, kur išluptų nagus ir dantis, su tokiais pat žodžiais nė kiek nesudvejojęs, turėdamas valdžią, išlydečiau ir jį ten pat“ (p. 69).

O už puslapio — kodėl Pumpuras toks? „Pajutau šių žmonių atskirtumą ir siaubą. [...] mano žmonos motina irgi buvo žydė [...] (p. 71).

Juttos Noak ilgame esė apie Bronių Radzevičių „Balsas iš tylos“ (pp. 169-214) klausiamas: „Ar galima individualiai išgyventi vidinę patirtį tų, kurie gyveno ir mirė iki mūsų?“ Taip sakant, ar pažįstame Bronių Radzevičių?

Tam vartojami rašytojo žmonos Genovaitės Radzevičienės pasisakymai, atsiminimai, citatos iš rašytojo užrašų knygelės ir spausdintų minčių (ypač iš *Nemuno* žurnalo).

Taip atveriamas rašytojo uždaras būdas, sugyvenimas ir retkarčiais nesuipratimai su žmona, su giminėmis. Kaip jis stebėjo „visa, kas dedasi aplink“, su blaiviu išitkinimu, kad visa tai kada nors pravers (kūryboje). Matė, kad filosofija, psichologija (ir literatūra) turi ribotas pažinimo priemones. (Bet novelėse gerai vartojo psichologiją, o „Pumpure“ filosofija, kuri vargina skaitytoją, kaip pastebėjom. Net tėvas panašiai atsiliepė: „Tėtis perskaitė Baltušį ir Bronių ir sako: 'Baltušis geras rašytojas, viskas aišku, viską supranti, o Bronius... irgi geras rašytojas, bet, žinai, labai jau moksliskas'“ (p. 182). O prozoje grynas filosofavimas yra kaip svetimkūnis. Mėgino net pasiduoti ir gerų rašytojų globa, įtaka, bet nesisekė.

Giminės be reikalo jį kaltindavo išdidumu. Jis vengdavo kompanijų. O žmonės nemėgsta užsidarusių ir kitaip galvojančių. Jis tai išgyveno ir užsirašydavo tuos jausmus.

Žmona, kai perrašinėjo jo rankraščius, buvo nukrėsta šurpo — negi tai jo parašyta? — stebėdavosi. Aš jam parodysiu labiausiai patikusias vietas, mąstė.

Romualdo Požerskio nuotrauka

Be pavadinimo (iš serijos „Atlaidai“)

Geriausiai jį suprato Genovaitės mama kaip našlaitį. O Bronius — net trigubas našlaitis. Mat tėvui išėjus į frontą, mirė žmona. Grįžęs, tėvas veda antrą kartą. Šiai susirgus ir likus dviem vaikams, tėvas veda trečią, didelę reksnę, kuri augino ir auklėjo Bronių.

Genovaitė jaučia, kad likimas blogai paženklino šias trečias

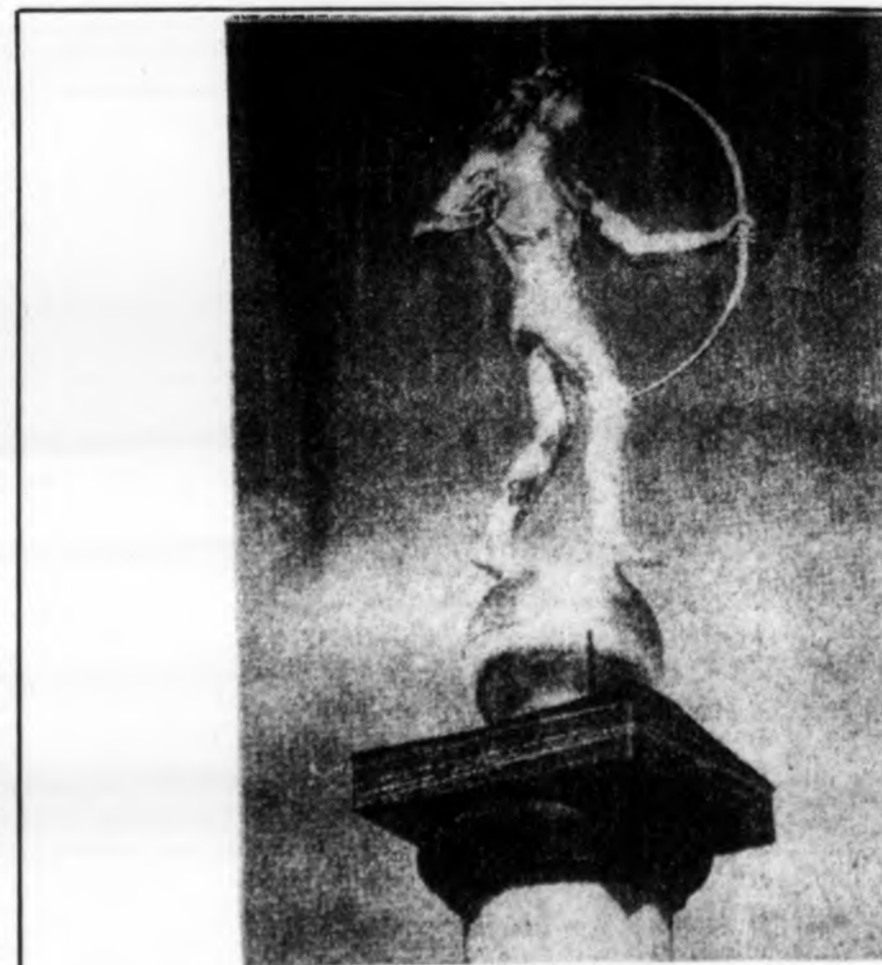
vedybas, kaip ir Broniaus tėvo darbą spirito varyklėje, susikirtimą joje su vienu žmogum. Tėvas išėjo iš namų ir po to nebeįėjo. Bronius lyg matęs, kaip tėvą ežere valtyje keli tarsi stengėsi pribaugti.

Šiame esė randame Broniaus Radzevičiaus pažiūras ir romana, kaip jis supranta meną, gerį, grožį, tiesą, Dievą, tikėjimą, „tary-

binus“ kritikus, kurių nekentė kaip maro. Įdomios jo pažiūros ir moteris (kaip į motiną, globėja, kaip gamta, duodanti vaisių), į vienatvę, sielą ir mirtį. Įdėtas ir lemtingas atsivėsinimo raštas žmonai, kuriame dominuoja „baimė kosminės nebūties“, baimė „absoliučios juodos beprasmybės“. Vylėsi būti apgautas motinos, kaip pasiklydęs sūnus.

Trys naujos „Mūsų krašto“ knygos

JURGIS GIMBUTAS

2 (3) 1993 Mūsų kraštas
Lietuvos kraštotyros draugijos leidinys

Lietuvos kraštotyros draugijos leidinio „Mūsų krašto“ viršelis, kuriame įdėta S. Kuzmos sukurtos „Šaulio“ skulptūros, kuri spindi Šiauliuose, nuotrauka.

Lietuvos kraštotyros draugijos nuo 1992 metų leidžiamas žurnalas — almanachas *Mūsų krašto* tęsia priešakario šiaulių *Gimtojo krašto* tradiciją ir pavaduoja sovietmečio *Kraštotyros* tęstinį leidinį. *Mūsų krašto* Nr. 1 ir 2 artariau *Drauge* 1993 metais, o dabar susipažinsim su Nr. 3, 4 ir 5. Vyriausia redaktorė nauo pradžios yra Irena Seliukaitė. Jai padeda keturių specialistų redaktinė kolegija. Tiražas — po 1,500 egzempliorių, spausdinta Vilniuje.

Mūsų krašto Nr. 3, išleistas 1993 metais, 176 puslapių, paskirtas daugiausia šiaulių miestui ir jo apylinkei, pagerbiant „pirtaką“ Peliką Bugailiškį. Įdėta 33 straipsniai bei smulkesnės korespondencijos. Rašo 28 autorai, tarp jų keli žinomi mokslininkai. Turinio dalys: Pažadinimai; Po gimtinės stogų; Tautosaka; personalijos ir kronika. Stambiausias straipsnis — Vidmanto Lopetos „Tvenkininė žuvininkystė Šiaulių krašte“ (20 puslapių, su pateikėju pavardėmis ir literatūros sąrašu). Apie miesto senąsias kapines rašo Daugiras Mačiulis, su daug iliustracijų. Tarp leidinio istorinių fotografijų išsiskiria gegužinės dalyviai Gimbutiškyje 1904 metais. Visi su skrybėlem ar uniforminim kepurėm, su kaklaraiščiais. Tai viena iš keturių iliustracijų Dalios Striogaitės straipsniui „Istorinės didžiosios Šiaulių gegužinės“.

Mūsų krašto Nr. 4 (1994, 160

puslapių) turi 30 straipsnių bei korespondencijų. 25 autoriai informuoja apie praeitį, dabartį ir žmones iš Rusnės parapijos, Marijampolės, Bagaslaviškio, Žvirgždaičių, Linkonių kaimo (Adu-tiški apylinkės), Kernavės, Kra-zių ir Upynos apylinkių. Knygos turinio padalos tokios, kaip Nr. 3. Stambiausias straipsnis: Vacio Miliaus „Atgimimo ir nepriklausomybės laikotarpio paminklų įrašai“ (17 puslapių, 8 paveiks-lai). Enciklopedinę vertę turi „Paraidinis knygnešių švietėjų ir kitų įžymiųjų lietuvių žadinto-jų sąrašas“, sudarytas Antano Stravinsko (tęsinys iš Nr. 3).

Mūsų krašto Nr. 5 (1994, 176 puslapių) skelbia 37 publikacijas, parašytas 33 autorių. Ir šioje knygoje sutelkta etnografinė bei istorinė medžiaga iš Žemaitijos, Aukštaitijos ir Dzūkijos. Ilgiausias rašinys: Kazys Misius „Prano Genio tardymo byla“ (35 puslapių). Tai yra Telšių „Alkos“ muziejaus vedėjo, fotografo ir poeto Prano Genio 1951 metų tardymo dokumentai iš sovietmečio Genocido ir rezistencijos tyrimo centro Vilniuje. Be kitko, Pranas Genys 1946 metais fotografavo Žemaitijos partizanų ir buvo įskystas sovietinio agento. Šiame *Mūsų krašto* tomelyje yra du namotyrai skirti straipsniai: Jono Minkevičiaus apie Mažosios Lietuvos kaimus ir Stasio Dau-niaus apie dvi sodybas Auksu-čiuose, buvusiam Papilės vals-čiuje. Lietuvos senųjų kaimų išnaikinimą sovietu okudacijoje

taikliai nusako Juozas Fabijona-vičius, rašydamas apie Marijampolės kaimą netoli Vieškinių: „Kur anais dešimtmečiais klestėjo senasis kaimas, šiandien neliko ne tik buvusių sodybų, bet ir akmens ant akmens. Sugriauti visi trobesiai, išpjauti sodybas puošę medžiai, užkasti tvenkiniai ir šuliniai. Mus, buvusius kaimo gyventojus, stebina, su kokia neapykanta buvo sugriauta viskas, ką per dešimtmečius sukūrė darbštūs ir laisvi Žemaitijos žmonės“. Vis dėlto, Žemaitijoje yra išlikę nesugriautų viensėdžių su medžiais.

Mūsų krašto sutelkė gausų bendradarbių būrį, senesnių ir jaunesnių. Nedaugiau kaip dešimt autorių yra rašę dviem ar trimis šio almanacho knygoms. Kiti — vis nauji. Almanacho išleidimą finansškai parėmė kelios verslo bendrovės, vienas bankas ir keturi asmenys. Taip pat ir Šiaulių miesto valdybos kultūros skyrius. Lietuvoje yra ir kitų panašios tematikos tęstinių leidinių. *Žemaičių praeitis* pradėta leisti 1990 metais Žemaičių kultūros draugijos. Lietuvos Istorijos ir etnografijos muziejus 1991 metais išleido *Etnografijos* mokslinio metraščio I tomą. Reikšmingas yra *Gimtinės* mėnraštis, leidžiamas jau šešerius metus. Dar vis nemaža Lietuvos dalis laukia detalesnių lokalinių tyrinėjimų praeičiai iširti, žmonių kūrybai įamžinti, vietovardžiams surašyti, kol dar yra senų žmonių liudijimai.

Algimantas Suopis

DIENOVIDIS

*Nuo Frigijos migloto kranto
Pakyla skambanti diena —
Ir žalią lapą amaranto
Užgauna ietim auksine.*

*Dainuoja jūroj Nerejidės
Po spektro byrančiais krislais;
Ir spindi amforos ir skydai,
Stiklinės žuvsys ir tinklai.*

*Saturnas suka savo žiedą
Dangaus nematomu kraštu.
Iškyla iš legendų Leda:
Su gūlbėm maudosi kartu.*

*O ant vandens linguoja salos
Kilniam dienovidžio ritme,
Ir akys balzganos opalo
Atmerktos šviečia po žeme.*

*Ir skrenda linksmas koloritas,
Linksmai taškydamas laivus;
Ir vėl atgimsta senas mitas
Apie nemiršančius dievus.*

RUGSĖJO SILUETA

*O, rudens sidabrinė tyla!
O, patetiški mėlynos astros!
Ir naktis kaip šviesi statula,
Iškalta baltame alebastre.*

*Giliame, žaliame šuliny
Atspindi plaukai Mėlisandos —
Ir nostalgija lūpų švelni,
Vandeny tarp vijoklių nuskendus.*

*Kristaliniai šviesos spinduliai
Suskambėdami dūžta ant sienos
Ir Cézanne'o žalsvi obuoliai
Išsibarsto blyškioj mėnesienoj.*

*O, žema rudeninė gaida!
Parke temsta šešėlis kaštono...
Rankoj tirpsta nakties valanda.
Krinta lapas — ramus ir geltonas.*

Diplomatas Kazys Bizauskas ir Lietuva

(Atkelta iš 1 psl.)

Pasirodo, tarptautiniuose santykiuose ir diplomatijoje kyla labai įdomių problemų. Pavyzdžiui, viena tokių buvo, kuomet Danija 1930 metais lenkamams padavė tris laivus. Jų vardai buvo: Estonia, Polonia ir Lithuania. Kadangi Lietuva buvo nusistatčiusi neturėti tiesioginio susikimo su Lenkija, Lietuvai susidarė didelė problema ką daryti, jei tie laivai atplauktų į Klaipėdos uostą. Užsienio reikalų ministras Zaunius paklausė Bizausko, kokia būtų jo nuomonė tuo reikalu. Bizauskas išsamiai ir pagrįstai Zauniui atsako.

Vilniaus byla gerokai gadino Lietuvos santykius su Latvija ir Estija. Kiek diplomatija yra jautri, parodo ir toks įvykis. 1930 metų pradžioje Estijos prezidentas vizitavo Lenkiją. Vizituodamas Lenkiją, jis apsilankė Vilniuje. Lietuvos gyventojai prieš tai reagavo ir Kaune įvyko prieš estus demonstracijos. Tas, pasirodo, atsiliepė ir Londone, ir Bizauskas vėl Zauniui duoda raportą.

Kazys Bizauskas, būdamas pasiuntiniu Londone, sekė ne tik kitų valstybių ir jų atstovų nusiteikimus Lietuvai, bet ir Lenkijoje tautinių mažumų problemas, nes, kaip jis sako, „jos yra mūsų sąjungininkės“. Pz., 1931 metais Rytų Galicijoje ukrainiečiai pradėjo stipriai kovoti už nepriklausomybę ir lenkai „mėsi griežtų smurto priemonių“ problema pasiekė Tautų sąjungą. Dovas Zaunius vėl klausia Kazio Bizausko, kokios reakcijos tuo klausimu anglų spaudoje ir anglų vyriausybėje.

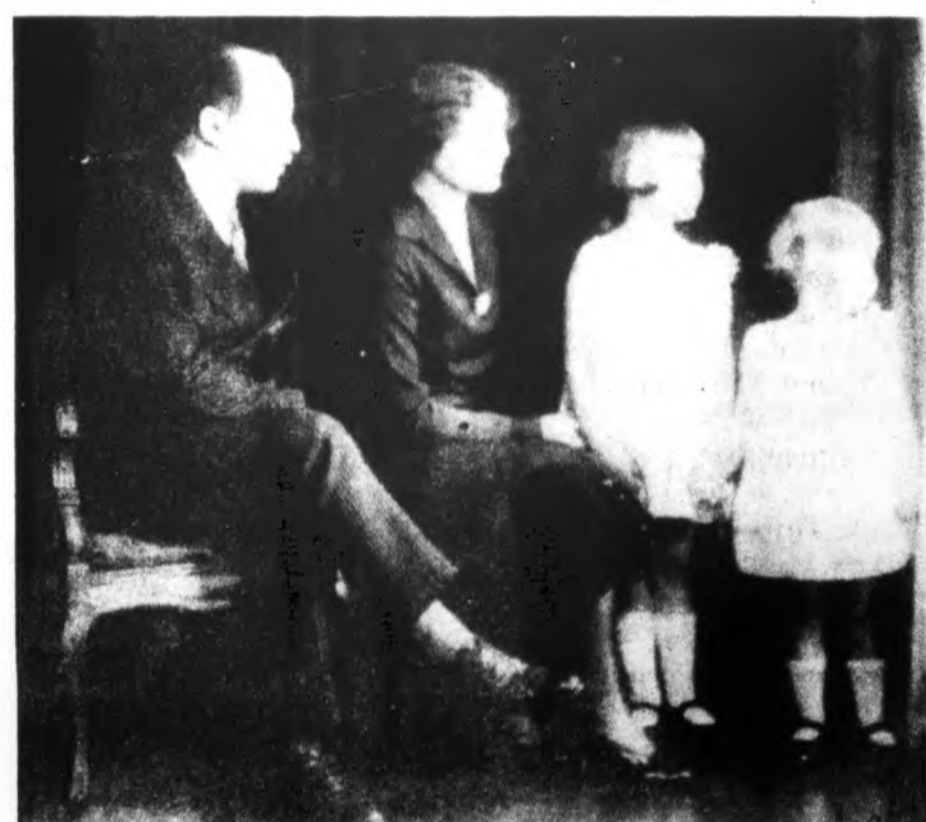
Lenkų-lietuvų santykiuose įvyko svarbiausias pasikeitimas, kuomet 1938 m. kovo 19 d. lenkai įteikė ultimatumą ir Lietuva buvo priversta jį priimti – užmegzti diplomatinis santykius.

Klaipėdos problema Lietuvai visą laiką buvo aktuali, nes vokiečiai savo mintyje jos nebuvo atsiskakę. Atitinkamu laiku ir atitinkamais būdais vokiečiai siekė, kad Klaipėdos kraštas grįžtų prie Vokietijos. 1925 m. rugsėjo 28 d. Tautų sąjungos tarybos buvo priimta vadinama petičijų teisės rezoliucija, kuri leido nepatenkintoms mažumoms kreiptis į Tautų sąjungos generalinį sekretorių ir reikalauti sprendimo. Su tuo ir prasidėjo Klaipėdos krašto vokiečių veikla, norinti Klaipėdos kraštą prijungti prie

Kazys Bizauskas su Lietuvos pasiuntinybės Didžiąja Britanijai bendradarbiais 1931 metais Londone: (iš kairės) Lietuvos telegramų agentūros (ELTA) korespondentas E.

J. Harrisonas, raštvėdė O. Kasparavičaitė, Kazys Bizauskas ir pasiuntinybės sekretorius J. Kajeckas.

Kazys Bizauskas su žmona Paulina ir dukrelėmis Prima bei Alge 1927 metais savo bute Lietuvos pasiuntinybėje Washington'e.

Vokietijos. Tautų sąjungoje atsirado skundų. Tuo metu gubernatoriumi Klaipėdoje buvo Antanas Merkys. Jis turėjo su vokiečiais ir jų veikla daug vargo, daug problemų, kurias Pranas Zundė išvalgiai ir detalai aprašo. Čia vel įveltos Tautų sąjungos narės, jų tarpe ir Anglija. Tiems įvykiams Klaipėdos krašte vykstant, pasaulinėje spaudoje pradėjo rodytis straipsnių, siūlančių, naujus

Klaipėdos krašto ir visos Lietuvos būsenos sprendimus. Vėl Zaunius prašo Bizausko informacijos. Tuo metu Lietuvos padėtis pasaulinėje plotmėje buvo ypatinga. Dėl Klaipėdos vokiečių veiklos Lietuvos santykiams su Vokietija pablogėjus, vokiečiai pradėjo artimiau bendradarbiauti su lenkais. Atskiruose politikų leidiniuose ir spaudoje pradėjo rodytis tokių pareiškimų: „Duokite Dancigą ir koridorį vokiečiams ir mainais gausite Klaipėdą ir Lietuvą“. Buvo prisiminta ir tokie pareiškimai, kaip kad laikraštyje *Hamburger Nachrichten* 1926 m. gruodžio 31 d. buvo rašyta: „Taika rytuose tegali būti patikrinta Lietuvos panaikinimu. Tikrai šioji valstybė, kurios egzistencija yra verta komiškos operos scenos, stovi skersai kelio vokiečių-lenkų susitarimui“.

Dėl vokiečių skundo Tautų sąjungos tarybai Klaipėdos konvencijos signatarinės valstybės, kurioms buvo pavesta tą bylą svarstyti, turėjo daug problemų ir vargo. Anglija buvo viena iš Klaipėdos konvencijos signatarinių valstybių. Todėl Bizausko funkcija Anglijoje buvo labai svarbi. Zaunius, juo pasitikėdamas, jam pavesdavo daug pareigų. Pranas Zundė Bizausko veiklą labai pilnai ir detalai aprašo ir daug jo veiksmų įdomiai interpretuoja.

Kazys Bizauskas Lietuvos reikalais yra dažnas Anglijos Užsienio reikalų ministerijos lankytojas. Jis interesuojasi bylos reikalu, informuojasi, informuoja apie Lietuvos nusistatymą, raškia savo nuomonę ir įtaigauja. Pagaliau Klaipėdos krašto konvencijos signatarai kreipėsi į Tarptautinį tribunolą Hagoje, kuris, išnagrinėjęs bylą, nutarė, kad Boettcheris buvo neteisingas ir kad Merkys, jį atleisdamas iš direktorijos pirmininko pareigų, pasielgė teis-

gai. Tai buvo didelis Lietuvos laimėjimas, turis tarptautinę reikšmę.

Lietuvos santykiai su Vatikanu buvo įdomūs ir komplikuoti. Katalikų Bažnyčios dvasininkija lyg ir turėjo savo reikalams savo ryšius su Šv. Sostu. Iš kitos pusės, Katalikų Bažnyčia ir kartu valdžia ieškojo ir turėjo savo ryšius su Vatikanu. Lietuvos santykiai su Vatikanu labai įvairavo ir keitėsi. 1925-1927 metų laikotarpiu dėl Vatikano laikysenos Vilniaus klausimu Lietuvos santykiai su Vatikanu buvo gerokai pašlije. Deja, Vatikanas tuomet buvo lenkų įtakoje. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo Užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras pradėjo ieškoti ryšių ir 1927 m. rugsėjo 27 d. sudarė su Vatikanu konkordatą. Santykiai įgavo normalias vėzes. Bet dėl tautininkų laikysenos Katalikų Bažnyčios ir katalikiškų organizacijų atžvilgiu santykiai su Šv. Sostu paaštrėjo ir vyriausybė Šv. Sosto atstovui arkivyskupui R. Bartoloni įsakė apieleistį Lietuvą, ką jis 1931 metų pavasarį ir padarė. Pasaulis, ypač katalikiškoji spauda, į tą įvykį gana jautriai reagavo. Kazys Bizauskas tuomet buvo pasiuntiniu Anglijoje ir Užsienio reikalų ministrui Dovui Zauniui jis rašo: „Žinia apie Msgr. R. Bartoloni išvykimą iš Lietuvos tilpo visuose anglų laikraščiuose. Kai kurių laikraščių antraštėse vartojamas terminas – išvartas (expelled). Londono laikraštyje 'The Tablet' buvo gana žiaurus straipsnis, kuriame vyriausybės žingsnis ir užs. reik. ministerį D. Zaunį gana žiauriai kritikuoja ir jų žygi vadina vulgariu“.

Kaziui Bizauskui, kuris daug pastangų padėjo Lietuvos santykių su Vatikanu suderinimui ir užmezgimui, tas Lietuvos vyriausybės žygis buvo labai nemalonus. Santykiai su Vatikanu buvo atnaujinti Antrojo pasaulinio karo pradžioje. Nuncijum buvo paskirtas arkivyskupas L. Centoza ir Bizauskas, būdamas tuo metu Lietuvos įgaliotiniu Vilniaus miestui ir kraštui, su nuncijum palaikė gana artimus ryšius, siekdamas neutralizuoti provokacinę lenkų dvasininkų veiklą.

Kazys Bizauskas visur, kur tik jis buvo, stengėsi palaikyti ryšius su lietuviais, Amerikoje jis susikalbdžiusius, susiginčiusius ir susipešiusius lietuvius derina jų veikloje ir jungia bendram darbui. Būdamas Anglijoje apie 1,000 lietuvių jis randa Škotijoje ir juos lanko. Latvijoje jis taip pat rūpinasi lietuviais ir bendradarbiauja su Lietuvos konsulatais.

Didesnės valstybės turi savo diplomatams specialias mokyklas ar ilgesnį laiką trunkančius kursus, ar seminarus, kuriuose savo diplomatus paruošia darbu. Iš

JUOZAS MEŠKAUSKAS

Pranas Zundė yra kauniškis. Jezuitų gimnaziją Kaune baigė 1940 metais, kada Sovietų Rusija užėmė Lietuvą. Jis norėjo įstoti į Vytauto Didžiojo universiteto Technologijos fakultetą studijuoti, bet komunistai jo nepriėmė. Vokiečiams okupavus Lietuvą, studijavo Vytauto Didžiojo universitete, bet nespėjo jo baigti, nes frontui artėjant prie Kauno, kaip ir daugelis kitų lietuvių, pasitraukė į Vokietiją ir gyveno Berlyne. Dr. Jonui Šliūpui mirus, jo kūno kremacijos iškilmėse Wilmerdorfo krematoriumo koplyčioje 1944 m. lapkričio mėn. 11 d., dalyvaudant gausiai Berlyno lietuvių visuomenei, Pranas Zundė jaunimo vardu pasakė atsiveikinimo kalbą. Rusams artėjant prie Berlyno, Pranas Zundė pasitraukė toliau į vakarus ir apsigyveno Luebeck'e. Ten gyveno keletą metų. 1949-1956 metais buvo Vokietijos Lietuvių Bendruomenės krašto valdybos pirmininku. Jis ten padėjo suorganizuoti Vasario 16-osios gimnaziją, surado ir padėjo nupirkti jai patalpas.

JAV atvyko 1960 metais ir apsigyveno Washington'e. Pranas Zundė dirbo Documentation, Inc. studijų skyriaus vedėju. Aviacijos mokslinių tyrimų biuro (A.F.O. S.R) buvo jam pavesta parašyti studiją apie informacijos procesų automatizavimą. Jo studija buvo išleista atskiru leidiniu. Jisai susidomėjo informacijų mokslu, kompiuteriais ir jų panaudojimu.

Pranas Zundė

Georgia technologijos institute gavo magistro, vėliau daktaro laipsnį ir buvo pakviestas profesoriumi – ten išdirbo apie 30 metų.

Del savo knygų apie Kazį Bizauską Pranas Zundė sako: „Aš nemažai bendradarbiauau lietuvių spaudoje, visuomet domėjaisi istorija. Kazys Bizauskas – Vasario 16-osios akto signataras, diplomatas, nepaprastai darbštus ir veiklus žmogus. 1940 metais buvo suimtas ir dingo be žinios“. Antras dalykas: per žmoną Praną Zundę rišo su Kaziu Bizausku gimnystės ryšiai. Trečia, Zundės tėvas Kazis Bizauskas gerai pažino, nes kartu su juo mokėsi Mintaujos gimnazijoje.

Pranas Zundė dabar neseniai buvo nuvažiavęs į Lietuvą rinkti medžiagos apie Kazį Bizauską savo trečiajai knygai. Pasidarė Kazio Bizausko likimas žinomas. Pasirodo, kad jis kartu su kitais suimtais buvo vežamas į Rusijos gilumą. Kažkodėl jis buvo nuo kitų atskirtas ir KGB agentų vežamas

Bygosovo kryptimi. Iš ten palydovas, KGB pareigūnas, pasiuntė Berijai telegramą: „Frontas artėja, ką daryti su Bizausku?“ Berija atsako: „Sušaudyti“. Yra ir KGB pareigūno atsakymas: „Isakymas įvykdytas“. Šią medžiagą Pranas Zundė rado Vilniuje, Visuomeninių organizacijų archyve. Tame KGB archyve Zundė pasidarė Kazio Bizausko bylos kopijas. Jos apima apie 60 lapų. Reikia manyti, kad trečioji apie Kazį Bizauską knyga taip pat bus labai įdomi, kaip kad ir pirmosios dvi. Šitas knygas paėmus skaityti sunku laiku nueiti gulti, nes nesinori jų padėti. Ačiū dr. Pranui Zundei. Laukiame trečiosios.

(Šis žinios paimtos iš Algio Kustaus straipsnio „Trys Prano Zundės veikalai Lietuvoje“, kuris buvo išspausdintas *Gimtajame krašte*, Nr. 19, 1995 m. gegužės 18-24 d. Vilniuje.)

KAZYS BIZAUSKAS
PRANAS ZUNDĖ

Daina papuošia labdarą

Stasės Klimaitės-Šimoliūnienės minikoncertas

Nebus čia įvykio paminėjimas – pilnai, ar koncerto profesinis įvertinimas; šie žodžiai – tik pagarbos išreiškimas ir labdarai, ir juo labiau meninei jos puošmei. Tai koncertas, atliktas geranoriškų, nuosirdžių menininkų – solistės ir jos akompaniatoriaus. Įvykis kaip daugelis įvykių, vadinkime jį gegužine, popiete, pietumis; 1995 m. gegužės 28 d. Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos salėje, Lietuvos Dukterų kviečiami, susirinko geros širdies žmonės. Organizacijos pirmininkė Regina Gasparonienė sugeba moteris organizuoti, visos dirba, aukoja laiką, patraukia žmones į labdarą. Visa tai pagirtina: pirmininkės sklandi kalba, ir darbščios Lietuvos dukterys, ir skanūs pietūs (Genovaitės Plukienės) ir gerširdžiai stambų aukų davejai...

O meninė to įvykio puošmena – koncertinė dalis. Atgaiva, pasigėrėjimas. Solistė Stasė Klimaitė-Šimoliūnienė irgi yra viena iš darbščiąjų lietuviškuose reikaluose. Ji visada būrūva į kultūrinius renginius, ji būdavo Lietuviškos radijo valandėlės redaktorė ir pranešėja, ji ir parašo visuomeninėm temom ir lietuvių spaudą... Bet jos tikrasis pašaukimas – daina. Lavina ji savo balsą nuo pat jaunystės, yra dainavusi Stepo Sodeikos Ansambly Čikagoje, daug kartų atliko solo dainas Los Angeles mieste, gieda ir Šv. Kazimiero parapijos chore, savu balsu ir vaidybinu talentu buvo prisidė-

kur Kazys Bizauskas įgijo diplomatinį žinių, savybių ir sugebėjimų, tai sunku žinoti, bet man atrodo, kad ir dabartiniai mūsų diplomatai iš Kazio Bizausko galėtų daug ko pasimokyti. Knyga *Kazys Bizauskas* skaitytina kultūrininkui, visuomenininkui, politikui ir istorikui ir ypač diplomatai, nes visi joje gali rasti daug ko naujo ir daug ko išmolti. Pranu Zundei reikia dėkoti už tiek idėto darbo ir taip gražiai ir išsamiai parašytą knygą.

Stasė V. Klimaitė-Šimoliūnienė atlieka programą Lietuvos Dukterų draugijos metiniame renginyje Šv. Kazimiero parapijos salės scenoje, Los Angeles, šiuo metu gegužės 28 dieną. Jai akompanuoja dr. William Lockwood.

jusi prie Dalilos Mackialienės „Motery ansamblio“ (taip pat prie Los Angeles Dramos sambūrio), koncertavusi ir nepriklausomai Lietuvoj prieš porą metų. Nuolat lavinasi, myli dainą, džiaugiasi dainuodama ir dažnai pradžiugina klausytojus. Šį kartą jai ypač gerai sekėsi – klausytojai apibėrė ją komplimentais. Ji šiuo metu lavina balsą ir koncertuoja su pianistu dr. William Lockwood (su juo gastroliavo ir Lietuvoj), užtat jį pasikvietė ir jį šį koncertą.

Ši Lietuvos Dukterų labdarinngoji popietė liko atmintina ir dėl pavykusio, kad ir trumpo – beveik „mini“, koncerto; klausytojai gal būtų pageidavę ir daugiau šios solistės dainų, jei būtų buvę skirta laiko.

Atlikta lietuvių ir kitų tautų muzikų kūriniai. Solistės graži laikysena scenoje tuoj patraukė dėmesį, o netrukus maloniai nuskaubė ir jos padainuotos dvi Broniaus Budriūno (neseniai mirusios) harmonizuotos liaudies dainos: „Kas bernelio sumislyta“ ir „Tykiai, tykiai Nemunelis teka“. Ypač gražiai skambėjo „Nemunelis teka“ – andante, sempre poco rubato, sraunios upės iliuzija... Solistės lygus, apvaldytas balsas, aiškiai išstariami žodžiai; tų žodžių paprastumas kla-

siškai perdavė dainos nuotaiką. Žaismingi kompozitoriaus Benjaminio Gorbulsio „Ryto garsai“, dr. W. Lockwood aranžuoti „Lithuanian Medley“, irgi buvė solistės perteikti autentiškai. Padainuoti ir du kūriniai iš miuziklų: Andrew Lloyd Webber (pagal poeto T. S. Eliot žodžius) „Memory“, pačios solistės išvėrta j „Atmintis“ – iš miuziklo „Cats“, ir Richard Rodgers „Climb Every Mountain“ iš miuziklo „Sound of Music“ (vieniulės arija – žodžiai R. Hammerstein). Šių dviejų kūrinių atlikime solistė Stasė Klimaitė-Šimoliūnienė pasirodė ir su vaidybiniais išraiškos gabumais. Buvo jautiama, kad solistė gebsti ir atidus, išsilavinęs jos akompaniatorius, su kuriuo publika jį supažindino: dr. William Lockwood, ryškus ir patyręs muzikos menininkas, pamėgęs lietuvių publiką ir Lietuvą.

Šis „minikoncertas“ visiems klausytojams patiko, ir visi gerai pažįstamą solistę Stasę Klimaitę-Šimoliūnienę emė žiūrėti dar su didesne pagarba: Gaila, kad popietės rengėjo neparūpino spausdintos koncerto programos; daugeliui greit išblėso muzikų ir atliktų jų kūrinių vardai.

Alė Rūta

Namas Washington'e, 2622 16th Street, NW, kurį Kazys Bizauskas įgijo Lietuvos valstybei 1924 metais ir kuriame Lietuvos ambasada JAV tebeveikia iki šiol.